

О.С. МОРДОВЦЕВ, Т.В. ЛЕВЧУК

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті проаналізовано проблему формування єдиного, дієвого та універсального методичного підходу до управління витратами промислового підприємства як важливий аспект для його успішності на конкурентних внутрішніх ринках України та при веденні зовнішньоекономічної діяльності на світовому ринку. Виявлено необхідність чіткого розуміння економічної сутності категорії «витрати» та визначено, що категорія «витрати» – це усі ресурси і фактори виробництва, що потребують обліку, виражені у грошовій формі, а також використані в процесі господарської діяльності для отримання фінансового результату і потрібні для його аналізу, прийняття управлінського рішення, а також є внутрішнім ціноутворюючим чинником. Систематизуємо складові компоненти поняття «витрати». Досліджені підходи до поняття економічної сутності витрат у цілому охоплює всі сфери діяльності та узагальнює види витрат, притаманні підприємствам промислового комплексу. Запропоноване визначення категорії «витрати» дасть змогу підвищити ефективність управління ними; посилити контроль їх споживання; виявити резерви підвищення результативності діяльності; вдосконалити організацію та методiku обліку витрат на промислового підприємстві. Виділено і негативні чинники впливу на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств та доведено, що ефективність заходів щодо скорочення витрат залежить від ступеню їх узгодженості із завданнями діяльності і розвитку підприємства. Побудовано механізм розподілу функцій системи управління витрат промислового підприємства та виявлено, що розподіл функцій і завдань системи управління витратами необхідно здійснювати узгоджено із функціями управління промисловим підприємством. Зроблено висновок, що система управління витратами промислового підприємства – це комплекс пов'язаних елементів та відносин в системі управління підприємством, які за рахунок раціонального використання його ресурсів забезпечують його стабільне функціонування. Кожний окремих елемент виконує відповідні функції і завдання системи управління витратами. Ефективність реалізації функцій і завдань системи управління витратами залежить від ступеню налагодженості зворотного зв'язку від контролю діяльності з управління витратами підприємства до її планування.

Ключові слова: витрати, промислове підприємство, собівартість, функції управління, система управління витратами.

А.С. МОРДОВЦЕВ, Т.В. ЛЕВЧУК

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ РАСХОДАМИ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье анализируется проблема формирования единого, действенного и универсального методического подхода к управлению затратами промышленного предприятия как важный аспект для его успешности на конкурентных внутренних рынках Украины и при ведении внешнеэкономической деятельности на мировом рынке. Выявлена необходимость четкого понимания экономической сущности категории «затраты» и определено, что категория «затраты» – это все ресурсы и факторы производства, требующих учета, выраженные в денежной форме, а также использованы в процессе хозяйственной деятельности для получения финансового результата и необходимые для его анализа, принятия управленческого решения, а также является внутренним ценообразующим фактором. Систематизируем составляющие компоненты понятия «расходы». Исследованы подходы к понятию экономической сущности затрат в целом охватывает все сферы деятельности и обобщает виды расходов, присущие предприятиям промышленного комплекса. Предложенное определение категории «расходы» позволит повысить эффективность управления ими; усилит контроль их потребления; выявит резервы повышения результативности деятельности предприятия; усовершенствовать организацию и методiku учета затрат на промышленном предприятии. Выделены и негативные факторы влияния на финансово-хозяйственную деятельность промышленных предприятий и доказано, что эффективность мероприятий по сокращению затрат зависит от степени их согласованности с задачами деятельности и развития предприятия. Построен механизм распределения функций системы управления затратами промышленного предприятия и выявлено, что распределение функций и задач системы управления затратами необходимо осуществлять согласованно с функциями управления промышленным предприятием. Сделан вывод, что система управления затратами промышленного предприятия – это комплекс связанных элементов и отношений в системе управления предприятием, которые за счет рационального использования его ресурсов обеспечивают его стабильное функционирование. Каждый отдельный элемент выполняет соответствующие функции и задачи системы управления затратами. Эффективность реализации функций и задач системы управления затратами зависит от степени налаженности обратной связи от контроля деятельности по управлению затратами предприятия до ее планирования.

Ключевые слова: расходы, промышленное предприятие, себестоимость, функции управления, система управления затратами.

O. MORDOVITSEV, T. LEVCHUK

METHODICAL APPROACH TO MANAGEMENT OF EXPENSES OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE

The article analyzes the problem of formation of a single, effective and universal methodological approach to cost management of an industrial enterprise as an important aspect for its success in the competitive domestic markets of Ukraine and in the conduct of foreign economic activity in the world market. The necessity of a clear understanding of the economic essence of the category "costs" is revealed and it is determined that the category "costs" is all the resources and factors of production that require accounting, expressed in monetary form, as well as used in the process of economic activity to obtain a financial result and necessary for its analysis, management decision – making, and is an internal price-forming factor. We systematize the components of the concept of "expenses". The approaches to the concept of the economic essence of costs in General covers all spheres of activity and summarizes the types of costs inherent in the enterprises of the industrial complex. The proposed definition of the category "costs" will improve the efficiency of their management; strengthen the control of their consumption; identify reserves to improve performance; improve the organization and methodology of cost accounting at the industrial enterprise. Negative factors of influence on financial and economic activity of industrial enterprises are also allocated and it is proved that efficiency of actions for reduction of expenses depends on degree of their coordination with tasks of activity and development of the enterprise. Built a mechanism for the distribution functions of the system management costs of industrial enterprises and revealed that the distribution of functions and objectives of the cost management system must be implemented in concert with management functions of an industrial enterprise. It is concluded that the cost management system of an industrial enterprise is a complex of related elements and relations in the enterprise management system, which, due to the rational use of its resources, ensure its stable functioning. Each individual element performs the corresponding functions and tasks of the cost management system. The effectiveness of the functions and tasks of the cost management system depends on the degree of feedback from the control of the cost management activities of the enterprise to its planning.

Keywords: expenses, industrial enterprise, cost price, management functions, cost management system.

Вступ. З розвитком ринкових відносин та початком глобалізаційних процесів в економіці урізноманітнюються види витрат промислового підприємства, розширюється спектр підходів до тлумачення цього поняття та їх управління. Треба відзначити, що витрати є складним економічним явищем, яке тісно пов'язане з усіма елементами процесу управління промисловим підприємством. Оптимальна структура витрат повинна забезпечувати безперерйність виробництва та впливати на показники діяльності підприємства через показники прибутковості та рентабельності.

Отже, проблема формування єдиного, дієвого та універсального методичного підходу до управління витратами промислового підприємства є важливим аспектом для його успішності на конкурентних внутрішніх ринках України та при веденні зовнішньоекономічної діяльності на світовому ринку.

Аналіз стану питання. Важливість категорії «витрати», відображаються у їх стійкій рушійній силі, яка дає можливість промислового підприємству зберігати свої конкурентні позиції і бути прибутковим. Сучасні умови господарювання вітчизняних промислових підприємств характеризуються рядом нагальних проблем, вирішення яких потребує застосування комплексних інструментів щодо підтримки та стимулювання їх діяльності. Проте, різноманіття підходів щодо розуміння функцій і завдань системи управління витратами (далі СУВ), її місця в загальній системі управління підприємством ускладнюють процеси узгодженого управління його коштами.

Мета роботи. Метою даної статті є формування ефективного та дієвого методичного підходу до управління витратами промислового підприємства як основи для його існування у сучасних мінливих умовах

Аналіз основних досягнень і літератури. Досліджували економічну сутність поняття «витрати», підходи до їх класифікації, а також методи управління витратами промислового підприємства такі автори, як О.А. Мошківська, Я.В. Соколов, С.О. Сорока, Л.О. Трухан, Л.С. Шатківська, М.І. Баканов, В.М. Добровський, В.І. Єфіменко, В.П. Завгородній, А.М. Кузьмінський, В.Г. Линник, Б.М. Литвин, Ю.Я. Литвин, М.Ф. Огійчук, В.О. Озеран, М.Г. Прасій, В.С. Рудницький, В.В. Сопко, Л.К. Сук, Д.М. Фесенко, І.А. Бланк, Ф.Ф. Бугинець, С.Ф. Голов, І.С. Давидович, В.А. Дерій, О.І. Коблянська, Ф. Котлер, В.С. Лень, Г.В. Нашкерська, Л.В. Нападівська, М.С. Пушкар, Г. Фендель, Ю.С. Цал-Цалко.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основою формування методичного підходу до управління витратами промислового підприємства є чітке розуміння економічної сутності категорії «витрати».

Економісти Е.С. Хандріксен та М.Ф. Ван Бреда зазначають, що «витрати є несприятливим рухом ресурсів, який зменшує прибуток фірми. Проте не кожен несприятливий рух є витратами. Більше того,

витрати – це використання або споживання товарів і послуг у процесі отримання доходу» [1, с. 243].

Витрати – це важлива та складна економічна категорія, яка посідає особливо вагомим місце в управлінні підприємством загалом. Пояснити це можна так: витрати впливають на фінансові результати підприємств, застосовуються для визначення цінової політики, показують рівень технології та організації виробництва, використовуються для оцінки ефективності господарювання шляхом порівняння витрат та результатів діяльності [2, с. 61].

Сьогодні існують різні підходи до розкриття поняття «витрати», що викликано, як вважає О.В. Павелко, тим, що витрати розглядаються з двох позицій: «придбання засобів виробництва та з позиції використання в процесі виробництва» [3].

Досліджуючи сутність «витрат», Е.А. Аткинсон виділяє дві основні причини відсутності єдиного загальноприйнятого їх визначення:

- 1) витрати класифікуються з певною метою;
- 2) інформація щодо витрат визначає способи розрахунку [4, с. 131].

Узагальнимо трактування сутності поняття «витрати» за такими підходами: ресурсно-виробничий, фінансово-грошовий, економічний, бухгалтерський, управлінський, маркетинговий, нормативно-правовий. Проте навіть за одного підходу трактування поняття «витрати» дещо відрізняються, але мають спільний складовий елемент.

Отже, можна зробити наступний висновок, що категорія «витрати» – це усі ресурси і фактори виробництва, що потребують обліку, виражені у грошовій формі, а також використані в процесі господарської діяльності для отримання фінансового результату і потрібні для його аналізу, прийняття управлінського рішення, а також є внутрішнім ціноутворюючим чинником.

Систематизуємо складові компоненти поняття «витрати» за усіма підходами та проілюструємо на рисунку 1.

Рисунок 1 показує, що ресурсно-виробничий підхід розкриває витрати, як придбані або використані у виробництві ресурси. За грошово-фінансового підходу витрати визначаються як виражені в грошовій формі витрачені ресурси, матеріали, товари, послуги, що використані в процесі господарської або іншої діяльності для досягнення певної мети або отримання прибутку. Економічний підхід більше наближений до ресурсно-виробничого, відрізняється тим, що деталізує витрати з точки зору об'єкта.

Таким чином, досліджені підходи до поняття економічної сутності витрат у цілому охоплює всі сфери діяльності та узагальнює види витрат, притаманні підприємствам промислового комплексу. Запропоноване визначення категорії «витрати» дасть змогу підвищити ефективність управління ними; посилити контроль їх споживання; виявити резерви підвищення результативності діяльності; вдосконалити організацію та методику обліку витрат на промислового підприємстві.

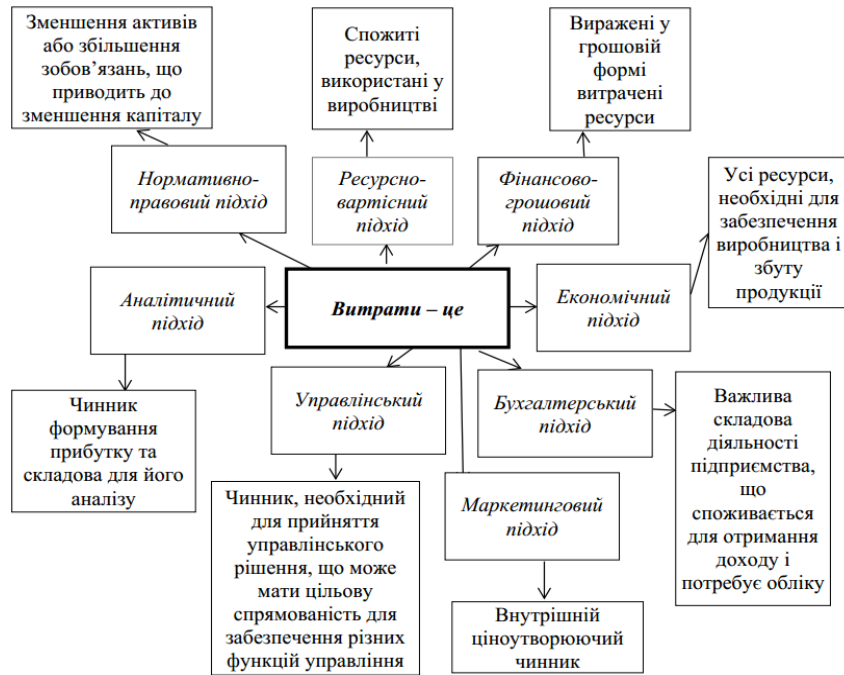

Рисунок 1 – Система підходів до трактування категорії витрати

Питанню управління витратами приділялось багато уваги [5-8]. В залежності від спрямованості досліджень науковці по-різному розглядають процеси управління витратами підприємства. Давидович І. придержується думки, що «по-перше процес управління витратами має на меті виявити, як саме сформувалась собівартість, які чинники мали на неї позитивний, а які – негативний вплив. А по-друге, процес управління витратами має бути спрямований на прогнозування можливої величини витрат, максимально точно передбачення їх рівня та поточне оперативне втручання у діяльність підприємства у разі виявлення відхилень від наперед визначеного бажаного стану» [5]. Голов С. розглядає управління витратами як принципово нову систему, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати [6]. Карпова Т. вважає, що управління витратами включає такі елементи: планування, нормування, облік, калькулювання, економічний аналіз, контроль, регулювання та прогнозування витрат [7]. Попов О. визначив, що управління витратами – це розроблення і реалізація управлінських впливів, заснованих на використанні економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних і поточних цілей. Управління витратами – складова система управлінського обліку [8]. Відзначимо, що кожний напрям наукової думки є виправданим і науково обґрунтованим. Проте, відсутність комплексного сприйняття або методичного підходу щодо системи управління витратами підприємства залишає не вирішеними питання узгодження функцій і завдань системи управління із системою управління підприємства в цілому.

Отже, питання побудови єдиного методичного

підходу до управління витратами промислового підприємства є на сьогоднішній день вкрай актуальним. Така ситуація сформувалась під впливом як політичної ситуації в країні, так і жорсткої конкуренції. Доцільно виділити наступні негативні чинники впливу на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств:

- втрата зовнішньоекономічних зв'язків із контрагентами ближнього зарубіжжя;
- неможливість налагодження тривалих зовнішньоекономічних зв'язків із контрагентами інших країн через не стабільну політичну ситуацію в країні;
- суттєве подорожчання енергетичних і матеріальних ресурсів у складі собівартості продукції;
- обмеженість внутрішнього ринку споживання промислової продукції;
- наявність протиріч між інтересами бізнесу і довгостроковими громадськими цілями;
- обмеженість бази стимулювання ефективності виробничої діяльності підприємства;

Вказані чинники є головними завданнями діяльності промислового підприємства визначають необхідність його виживання на протязі не визначеного періоду часу. За таких умов, найбільш розповсюдженою стратегією виживання є спрямованість на мінімізацію витрат підприємства. Основними напрямками зменшення витрат є:

- закупівля більш дешевих матеріалів;
- скорочення штату підприємства;
- зміна соціальної політики підприємства в сторону скорочення соціального пакету, премій тощо;
- реалізація майна підприємства.

Але, ефективність заходів щодо скорочення витрат залежить від ступеню їх узгодженості із завданнями діяльності і розвитку підприємства (рис. 2).

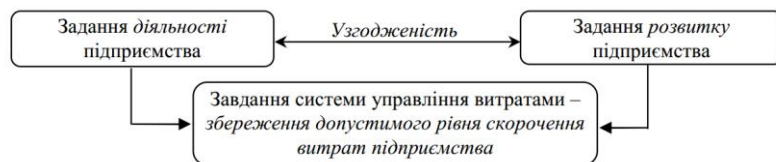

Рисунок 2 – Узгодженість завдань діяльності і розвитку в процесі управління витратами підприємства

Існує декілька підходів щодо управління витратами підприємства, та, погоджуючись із Ясінською А.І. [8], їх можна систематизувати у групи.

До першої групи, відносяться науковці, які реалізують функції управління витратами через елементи управлінських дій.

Друга група – ототожнює функції управління витратами із класичними функціями управління. Подібний підхід спостерігається і в міркуваннях Козаченко Г.В. тощо. [9]: виділяються класичні функції управління – «функції першого порядку», які розширюються функціями «другого порядку», притаманними саме системі управління витратами підприємства. Крім того, таке розмаїття функцій системи управління витратами свідчить про не розуміння авторами, що є функцією, а що завданням системи управління витратами підприємства. Такий висновок підтверджується і спробою узагальнення методичних підходів щодо визначення завдань системи управління витратами.

Жоден з підходів не відображає цілісності системи управління підприємством. Система управління

витратами однією з підсистем системи управління підприємством. Отже, розподіл функцій і завдань СУВ необхідно здійснювати узгоджено із функціями управління (рис. 3): функції і завдання управління підприємством, функції і завдання СУВ. Реалізація кожної функції управління передбачає процеси прийняття управлінських рішень на всіх стадіях управління. Крім того, за своєю економічною суттю, витрати є ресурсами підприємства [12].

Таким чином, система управління витратами промислового підприємства – це комплекс пов’язаних елементів та відносин в системі управління підприємством, які за рахунок раціонального використання його ресурсів забезпечують його стабільне функціонування. Кожний окремих елемент виконує відповідні функції і завдання СУВ. Ефективність реалізації функцій і завдань СУВ залежить від ступеню налагодженості зворотного зв’язку від контролю діяльності з управління витратами підприємства до її планування.

Рисунок 3 – Механізм розподілу функцій системи управління витрат промислового підприємства

Висновки. Таким чином, проведений аналіз сучасних методів управління витратами показав, що для вирішення проблеми оптимізації витрат та ефективності господарювання необхідний індивідуальний підхід до вибору існуючих методичних підходів до управління витратами з урахуванням галузевих особливостей, організаційної структури і масштабності підприємства. Запропонована система функцій і завдань управління витратами підприємства відображає загальну систему

функцій системи управління підприємством в цілому. Кожна функція передбачає вирішення певного переліку завдань. Запропоновані інструменти вирішення завдань є елементами інструментального забезпечення системи управління підприємства в цілому, що в свою чергу дозволяє розробити уніфікований підхід щодо оцінки ефективності функціонування СУВ в рамках системи управління підприємством.

Список літератури

1. Хандриксен Е.С., Ван Бреда М.Ф. *Теория бухгалтерского учета*. М.: Финансы и статистика, 2000. 576 с.
2. Чернишова Л.І., Дженкова А.С. Особливості формування системи управління витратами вітчизняних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2014. № 3 (52). С. 61–68.
3. Трухан О.Л. Розвиток теорії витрат: еволюція і сучасні тенденції. *Вісник ЖДТУ*. 2003. № 4. С. 380–388.
4. Аткинсон Э.А., Банкер Р.Д., Каплан Р.С., Янг М.С. *Управленческий учет; пер. с англ. 3-е изд.* М.: ИД «Вильямс», 2005. 878 с.
5. Крапивницька С.М., Зарукевич М.В. Розвиток системи управління витратами підприємства. *Вісник ОНУ імені І.І.Мечникова*. 2013. Т. 18. Вип. 3(1). URL: http://www.visnykonu.od.ua/journal/2013_18_3_1/41.pdf (дата звернення: 30.09.2019).
6. Голов С.Ф. *Управлінський облік: [підр.]*. К.: Лібра, 2008. 704 с.
7. Ясінська А.І. Сутність управління витратами на вітчизняних підприємствах. *Національний університет «Львівська політехніка»*. 2007. URL: <http://vlp.com.ua/files/54.pdf> (дата звернення: 30.09.2019).
8. Власюк Г.В. Оцінювання управління витратами виробництва Держава та регіони. *Серія: Економіка і підприємництво*. – 2010. №2. С. 35–39.
9. Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Хлапюнов Л.Ю., Макухін Г.А. *Управління витратами підприємства: [моногр.]*. К.: Лібра, 2007. 320 с.
10. *Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards)* URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=240945 (дата звернення: 30.09.2019).
11. Цал-Цалко Ю.С. *Витрати підприємства: [навч. посіб]*. К.: ЦУЛ, 2002. 656 с.
12. Балан О.С., Котляр О.А. Класифікація управлінських рішень при розробці та супроводі інвестиційного проекту промислового підприємства. *Економічний форум. Науковий журнал. Луцький національний технічний університет*. 2013. №3. С.111-119.
3. Truhan O.L. Rozvitok teorii vitrat: evolyuciya i suchasni tendenciyi [Development of the theory of costs: evolution and current trends]. *Visnik ZhDTU* [Bulletin ZhDTU]. 2003, vol. 4, pp. 380–388.
4. Atkinson E.A., Banker R.D., Kaplan R.S., Yang M.S. *Upravlencheskij uchet* [Management accounting]. Moscow, ID «Vilyams», 2005, 878 p.
5. Krapivnicka S.M., Zarukevich M.V. Rozvitok sistemi upravlinnya vitratami pidpriemstva [Development of cost management system of the enterprise]. *Visnik ONU imeni I.I.Mechnikova* [Bulletin ONU I.I.Mechnikova]. 2013, vol. 18, issue 3(1). Available at: http://www.visnykonu.od.ua/journal/2013_18_3_1/41.pdf (accessed 30.09.2019).
6. Golov S.F. *Upravlinskij oblik* [Management accounting]. Kyiv, Libra, 2008, 704 p.
7. Yasinska A.I. Sutnist upravlinnya vitratami na vitchiznyanih pidpriemstvah [The essence of cost management at domestic enterprises]. *Nacionalnij universitet «Lvivska politehnika»* [National University "Lviv Polytechnic"]. 2007. Available at: <http://vlp.com.ua/files/54.pdf> (accessed 30.09.2019).
8. Vlasjuk G.V. Ocinyuvannya upravlinnya vytratamy` vyrobnyctva [Estimation of management costs of production]. *Derzhava ta regiony. Seriya: Ekonomika i pidpry'emnyctvo* [The state and the regions. Series: Economics and entrepreneurship]. 2010, vol. 2, pp. 35–39.
9. Kozachenko G.V., Pogorelov Yu.S., Hlaponov L.Yu., Makuhin G.A. *Upravlinnya vitratami pidpriemstva* [Cost management of the enterprise]. Kyiv, Libra, 2007, 320 p.
10. *Mizhnarodni standarti finansovoyi zvitnosti* [International Financial Reporting Standards] Available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=240945 (accessed 30.09.2019).
11. Cal-Calko Yu.S. *Vitrati pidpriemstva* [Expenses of the enterprise]. Kyiv, CUL, 2002, 656 p.
12. Balan O.S., Kotlyar O.A. Klasifikaciya upravlinskih rishen pri rozrobci ta suprovodi investicijnogo proektu promislavogo pidpriemstva [Classification of management decisions in the development and maintenance of the investment project of an industrial enterprise]. *Ekonomichnij forum. Naukovij zhurnal. Luckij nacionalnij tehnicnij universitet* [Economic forum. Scientific journal. Lutsk national technical University]. 2013, vol. 3, pp.111-119.

References (transliterated)

1. Handriksen E.S., Van Breda M.F. *Teoriya buhgalterskogo ucheta* [Accounting theory]. Moscow, Finansy i statistika, 2000, 576 p.
2. Chernishova L.I., Dzhenkova A.S. Osoblivosti formuvannya sistemi upravlinnya vitratami vitchiznyanih pidpriemstv [Features of formation of the cost management system of

Надійшла (received) 19.03.2020

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Мордовцев Олександр Сергійович (Мордовцев Александр Сергеевич, Mordovtsev Oleksandr) – кандидат економічних наук, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри міжнародного бізнесу та фінансів; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1653-5440>; e-mail: acmordov@gmail.com

Левчук Таясія Валеріївна (Левчук Таисия Валерьевна, Levchuk Taisiia) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», магістрант групи 2.БЕМ3401П.8; Харків, Україна; e-mail: tayalevchuk129@gmail.com